

Ivan Nikolić
Departman za filozofiju
Filozofski fakultet, Niš

Zastupljenost filozofske problematike u niškom časopisu *Gradina* – periodi 1900–1901. i 1966–1980

Apstrakt U ovom radu, koncipiranom kroz dve celine, nastojaćemo da ukažemo na formu i sadržaj onih tekstova čija se usmerenost može označiti filozofskom. Kako će se videti, ta usmerenost, u prvom periodu izlaženja časopisa (od 7. januara 1900. do 15. oktobra 1901), određena je uticajima nemačkog i francuskog prosvetiteljstva. U drugom periodu (od 1966. do 1980), s razloga kojih ćemo se tokom rada dotaći, primetićemo sve izraženiju tendenciju ka izlaženju tekstova koji se mogu označiti striktno filozofskim. Otuda ćemo ovaj časopis sagledavati, s jedne strane, u ključu njegovog prosvetiteljskog nastojanja za obrazovanjem tek oslobođenog niškog stanovništva, s druge, obzirom na kulturne i društvene okolnosti u drugoj polovini XX veka. Kako ćemo na kraju pokušati da obrazložimo, tendencija ka sve većoj prisutnosti filozofskih tekstova, kao i njihova sve izraženija intencija ka parcijalnom sagledavanju problema, bazirana je na zastupljenosti filozofije unutar obrazovnih institucija.

23

Ključne reči prosvetiteljstvo, realizam, estetika, marksizam.

Filozofija u *Gradini* s početka XX veka

Ukoliko bismo radovima, objavljenim u onih 27 svezaka časopisa *Gradina* na početku prošlog veka, pristupili sa stanovišta njihove striktnosti u nekom od posebnih domena kulture, onda bismo, bojimo se, učinili nepravdu samim osnivačima ovog časopisa. Namera je, entuzijasta angažovanih oko njegovog izdavanja, bila da se stanovništvu tek oslobođenog Niša ukaže na sve civilizacijske domete, u svojem razvoju već uveliko odmakle, Evrope. Pored toga, u ovom će se časopisu otvoriti prostor ekspresiji mnogih talentovanih pisaca ondašnje Srbije, čime još jedared, kroz obrađene teme i stil pisanja, evropski način mišljenja pronalazi put do čitalaca ondašnjeg Niša. Naime, podnaslov, kakav pronalazimo u prvom broju *Gradine*, 'zabava, pouka, književna kritika', sugeriše izvesnu 'kakofoniju' osvrti, kritika, polemika, ali i autentičnih dela iz svih duhovnih sfera, podjednako iz umetnosti, koliko iz nauke. Kako će primetiti prof. Stojanović: „Oslobođena inicijativa kolektiva i pojedinaca u njemu imala je potrebu za novim informacijama u oblastima u kojima se ispoljavala, ali i za predstavljanjem rezultata proizišlih iz toga ispoljavanja“ (Stojanović 2011: 15). U takvim

okolnostima, radovi, koje ćemo ovom prilikom razmatrati, iz aspekta njihove prosvetiteljske osnove, svoju će pripadnost filozofiji pokazati više-manje implicitno. Stoga je naša selekcija bila zasnovana na onim stavovima iz kojih se u najvećoj meri može razumeti, diltajevski rečeno, pogled na svet samih autora.

24

Entuzijizam, na koji smo u prethodnom ukazali, ogleda se, kako u solidnoj štampi i, za ondašnje prilike, redovnom izlaženju časopisa, tako i u odabiru tekstova koji će biti prezentovani čitalačkoj publici. Gotovo da, izuzev arhaičnog jezika i izraženijeg prisustva ornamenata, nema neke razlike u odnosu na opremu teksta kakvom je danas susrećemo. Problem će, međutim, sa formalne strane, predstavljati nepostojanje referenci koje upućuju na izvornike sa kojih su neki od tekstova preuzeti. Bilo kako bilo, enciklopedijska obrazovanost ondašnjeg uredništva¹ i iscrpno poznavanje stranih jezika omogućili su izdavanje, po sadržaju, kvalitetnih radova iz svih oblasti nauka i umetnosti², pri čemu je najbitnije što su oni dati u našem prevodu. Otuda radovi na koje ćemo ukratko pokušati da ukažemo, u dva slučaja predstavljaju prevode iz stranih izvora, dok su ostali plod, možemo slobodno reći, autentičnog mišljenja samih autora.

Na prvu eksplicitniju filozofsku polemiku nailazimo u rubrici 'Ocene i prikazi' sa strana četvrtog broja *Gradine*. Milan Kostić će povodom knjige Čedomira Marjanovića, kako će u članku stajati 'sekretara niškog duhovnog suda', *Budućnost naših manastira*, izneti niz primedbi na autorovo poznavanje filozofije. U krajnje oštrom tonu Kostić će između ostalog reći: „Pisac veli da je stojička filozofija 'tražila zadovoljstvo ovoga sveta' (str. 29), a mi znamo, da su stojici učili, da treba suzbijati svoje strasti i osećanja, i da čovek treba u životu da se upravlja po svom razumu“ (Kostić 1900: 61). Nakon toga Kostić u istom tonu dodaje: „Pa još kad se docnije trudi da dokaže, da je nihilizam nešto drugo od hrišćanskog odricanja! Kao da za to treba naročitih dokaza“ (Kostić 1900: 61). Prateći tekst dalje, uviđamo da je ovo osporavanje Marjanovićevih filozofskih interpretacija u suštini odgovor na njegove zamerke upućene

1 Jeremija Živanović—glavni saradnik, jedan period svog školovanja proveo je u Lajpcigu i Beču, Todor Kobliška—saradnik, u intelektualnim krugovima bio je poznat kao izvanredan poznavalac francuskog, latinskog, italijanskog i nemačkog jezika. Kobliška je, takođe, jedan deo svog školovanja proveo u Beču, nakon čega prelazi na Veliku školu u Beogradu, gde izučava klasičnu filologiju i filozofiju.

2 Recimo, pored ostalog, da je, i u pogledu umetničkog ukusa, uredništvo imalo dara da prepozna ono najbolje u ondašnjoj književnosti. Roman Bore Stankovića *Nečista krv* prvi put je u nastavcima štampan upravo u *Gradini* (Pejčić 1996: 38 i Penčić 1996: 12).

ondašnjoj književnoj sceni. Uzevši u obzir Kostićevo tvrdnju: „Pisac misli, da je literatura uzela pogrešan pravac i krivi za to naše vaspitanike sa Zapada. A da je to samo zbog toga, što su oni bili 'očarani materijalističkim doktrinama Fojerbaha, Bihnera i Hekla“ (Kostić 1900: 62), može se izlučiti kome je bila upućena Marjanovićevo kritika, i koje su filozofske osnove inicirale takvu kritiku. Nakon što je u određenoj meri diskreditovao Marjanovićevo poznavanje filozofije, Kostić će i na ovu primedbu naći adekvatan odgovor. Naime, nazivajuću gorenavedene filozofe 'književnim velikanima', te ističući da su se njihove knjige čitale u Francuskoj, Nemačkoj, Rusiji, a da, pritom, ni u kom pogledu nisu imale negativan već pozitivan uticaj na ondašnju literaturu, Kostić upućuje na afirmativnu ulogu filozofije u književnosti.

U tekstu pod naslovom 'Stručno obrazovanje i samoobrazovanje', preuzetom iz knjige *Posebne pedagogike* 'd-ra V. Bakića, profesora Velike Škole', iznova nailazimo na ukazivanje afirmativne funkcije filozofije, no, u ovom slučaju, sa stanovišta njene bitnosti u samoobrazovanju. Bakić kroz imperativ: „S toga je potrebno da slušaoci svih fakulteta slušaju naročito *filosofske* nauke u tom fakultetu, uporedo s naučavanjem svojih stručnih predmeta“ (Bakić 1900: 231) jasno ističe značaj filozofskog obrazovanja u njegovom društvenom ključu. Filozofija je sa ovih pozicija viđena kroz prizmu njene neophodnosti u sferi društvenih odnosa, porodičnih, opštinskih, socijalnih, religijskih. Ne samo da se pojedincu sugerise da radi: „svesno i neprekidno na unapređenju svoje struke“ (Bakić 1900: 233), već se istovremeno pred njega postavlja zahtev da utvrđuje svoj, kako će se autor izraziti, 'moralni karakter'. Čitajući ovaj tekst podsetili smo se unekoliko onih Kantovih dužnosti u javnom i privatnom pravu sa stranica njegovog teksta *Prosvetiteljstvo je izlazak čovekov iz stanja samoskrivljene nezrelosti*.

Filozofski interesantna zapažanja možemo naći i u članku Pola Adama (Paul Adam) 'Uzroci sentimentalnosti', koji je preveo Tanasije Milušić. Objašnjavajući svoju poziciju u pogledu porekla sentimentalnosti, Adam započinje tvrdnjom: „Dobro i zlo žive u istim količinama u svim narodima...“ i ubrzo potom dodaje: „U društvenom telu svaki porok izaziva svoju vrlinu“ (Adam 1900: 274). Interesantno je, pritom, napomenuti sa kojeg se poroka, po Adamu, razvija filozofija: „Taština sadrži u sebi požrtvovanje junaka, radove filozofa, oduševljenje patriota“ (Adam 1900: 274). Nešto dalje, on upućuje na proučavanje prirode kakvim su ga začeli Žan-Žak Ruso (Jean-Jaques Rousseau) i Bernarden Sen Pijer (Bernardin de St. Pierre) ističući pritom da su oni „osetili i opisali u svojim

delima potrebu toga progressa u poznavanju prirode“ (Adam 1900: 275). Kasnije u tekstu pronalazimo osvrt ka Dekartovoj (Descartes) filozofiji u njenoj težnji da 'uokviri i zarobi ličnost', te na izveštaj o revoluciji iz 1789. iz koje 'kulja nemačka filozofija'. Premda su ova pozivanja na filozofe krajnje štura i nedovoljno argumentovana, ne može se sporiti da su ona, na izvestan način, upućivala čitaoca onog doba u filozofsku problematiku. U tom smislu može se istaći i oglas koji nalazimo na stranama istog broja neposredno nakon ovog članka, a koji glasi: „Dr. Bran. Petro-nijević, vanr. Prof. Vel. Škole javlja, da će izdati knjigu *Spiritizam*, kojom misli da sa naučnog i filozofskog gledišta rasvetli to mračno ali i interesantno polje duhovnoga života“ (*Gradina* 1900, 1(17/18): 277).

26

Isti manir, objašnjenja filozofskih postavki, razvijen je i u prevodu članka iz bečkog *Zeit-a* 'Nihilizam i marksizam u ruskom romanu', koji je 'sa nekim malim izmenama i dopunama'³ objavio Dragomir Arnautović. Dakle, ukoliko je Adam, u prethodno navedenom članku, izvesne filozofske postavke izneo na platformi objašnjenja sentimentalnosti, utoliko se sada nihilizam i marksizam objašnjavaju preko likova iz ruskih romana. U tom svetlu, paradigmu nihiliste odražavaće lik Bazarova iz romana Turgenjeva *Očevi i deca*, dok će, u slučaju objašnjenja marksizma, istu ulogu preuzeti mladi student koji „dokazuje kratko i jasno: da pravi spas naroda leži samo u 'materijalističkom shvatanju istorije' i da se narodu može pomoći samo širenjem Marksovih ideja“ (Arnautović 1901: 430) sa stranica novele Čirikova „Invalidi“. Na informativnost Čirikovljevih dela biće upućeno i u pogledu objašnjenja uzroka prelaza, nihilizma u marksizam, koji se zbilo u Rusiji. Primetićemo da ovaj članak, za razliku od prethodnog, poseduje izraženiju crtu filozofičnosti.

Ipak, najveću pažnju svakako izaziva članak profesora Svetislava K. Matića, kako će stajati na kraju teksta, 'škol. nadzornik'. Naime, ovaj rad i po svom obimu i po uzusima u argumentaciji daleko prevazilazi sve prethodne članke. Što se obima tiče, valja napomenuti da je ovaj tekst izlazio sukcesivno u tri broja *Gradine*. S druge strane, ukoliko sagledamo argumentaciju videćemo da ona odražava, za ono vreme, izvanredno poznavanje filozofije. Predmet Matićeve kritike predstavljao Oka-novićev prevod Rafove (H. De Raff) knjige *Elementi psihologije*, tačnije, predmet kritike biće njena herbartijanska pozadina. Matić će se odmah na početku nepovoljno izraziti o ovom pravcu „koji u psihologiji

3 Treba imati na umu činjenicu da su prevodioci ondašnje *Gradine*, kako bi na najbolji mogući način približili ideje nekog članka čitaocima, često sebi dopuštali nemalu slobodu u prevodenju (Penčić 1996: 13–16).

pokazuje mnoge i najveće mahne i nedostatke zastarele Herbartove škole“ (Matić 1901: 451) i uvesti nas u jednu odista strukturisanu i dokazima potkrepljenu kritiku. Premda je polemika razvijena unutar pedagogije, i dakako predstavlja sukob dve psihološke škole, Herbartove i Vuntove, pojmovi i teorijska polazišta koji stoje u osnovi Matičeve kritike izrazito su filozofski. Stoga se i Matić, koji dakako stoji na pozicijama Vuntove škole, o čemu svedoče brojni citati,⁴ nužno kreće u metafizičkim, epistemološkim, estetičkim, etičkim i logičkim okvirima navedene škole. Ne ulazeći detaljno u brojne definicije koje su u članku iznesene, navedimo samo da autor pravi veoma precizna razgraničenja koja se tiču teorije percepcije, recimo u pogledu pojmova 'čuvstvo (osećaj)' i 'osetak (osećanje)'. Nadalje se otkriva i njegov smisao za logiku koji se pokazuje dvostruko. U prvom redu kroz uviđanje sve nekoherentnosti Rafovih stavova, u drugom kroz jasno definisanje nekih od logičkih principa. U tom smislu, on ističe „da po logici jedna ista stvar nikad ne može biti u isto vreme i uzrok i posledica, a po tome pomenuta dva stava piščeva ne mogu nikako ostati jedan pored drugog“ (Matić 1901: 486). Što se estetike, pak, tiče, vredna je pomena njegova formulacija: „U svakoj lepoj pojavi obuhvaćena je s toga i izvesna ideja: da je ovaj svet neko jedinstvo u raznovrsnosti t. j. izvesna uređena celina“ (Matić 1901: 508), čime još jedanput Matičevo široko filozofsko obrazovanje izbija u prvi plan. Do sličnog će nas zaključaka dovesti i njegovo razmišljanje u vezi sa pojmovima 'apercepcija', 'samosvest'... Zaista i sa današnjih pozicija Matičev se članak može pokazati inspirativnim za jednu dublju analizu.

27

Pored članaka na koje smo uputili, izvesna filozofska pozadina *Gradine* može se očitati i sa stanovišta književnih pravaca koji leže u osnovi priloženih literarnih radova. Uopšteno se može reći kako u tom pogledu dominiraju realistični prikazi stanja u ondašnjoj Srbiji. No, ne želeći da dublje zadiremo u polje teorije književnosti, zaključujemo ovaj prikaz konstatacijom da je i u ovom kratkom periodu svoga izlaženja *Gradina*, doduše pomalo konfuzno, ipak opravdala svoju ulogu intelektualnog vodiča. Ukoliko se u obzir uzmu materijalne i društvene prilike u Nišu onoga doba, onda ova konstatacija dobija dodatno na svojoj opravdanosti.

Razvoj filozofije unutar *Gradine* u periodu 1966–1980

I u periodu nakon Drugog svetskog rata, *Gradina* će se razvijati iz sličnih osnova kakvima je bilo određeno njeno strukturisanje na početku

⁴ Specifičnost ovog dela predstavlja i izraženo citiranje, kako delova prevoda na koje je kritika usmerena, tako i stavova kojima su kritike potkrepljene.

prošlog veka. Još uvek, dakle do 1966, Niš neće imati ozbiljnije glasilo u kome će baštiniti društvene i kulturne poglede, u prvom redu svojih, a potom i ostalih kulturnih uposlenika koji su po različitim osnovama bili vezani za ovaj grad. U tom pogledu današnja situacija može nas zavarati, ali treba primetiti da, *Marksističke teme* i *Facta Universitatis*⁵, kao specifična intelektualna glasila, na kulturnu scenu Niša stupaju znatno kasnije. Time *Gradini* još jedared zapada u 'dužnost' da popuni jaz u kulturnom izdavaštvu koji se javio nakon Drugog svetskog rata. Stoga je i koncept izdavaštva kakvim ga nalazimo u uvodniku prvog broja obnovljene *Gradine* profilisan veoma široko. Isticanjem značaja koji 'sloboda stvaralaštva' i 'teorijske perspektive' imaju „u svim onim promenama koje su dugotrajnijeg karaktera i zadiru u bitne odnose društva“ (Ralić 1966: 3), otvoreno je polje izraza kako u domenu umetnosti, tako iznova i u domenu teorije koja tu umetnost uslovljava ili prati. Otu-
da, podnaslovi u prvom broju novoizišle *Gradine*, 'Iz kulturne baštine', 'Marginalije', 'Nove knjige', 'Likovni prilozi', sugerišu izrazitu inkluzivnost njene izdavačke politike. No, za nas je bitno što se od 1967. na ovoj listi javlja i rubrika 'Filozofija' u kojoj ćemo naći veliki broj radova iz različitih predmetnih oblasti filozofije.

Shodno ovako zamišljenom konceptu, koji je, složićemo se, i pored sve svoje širine, ipak, naginjao ka izdavanju tekstova koji se tiču umetnosti, prvi će se radovi ticati estetičke problematike. Povodom stogodišnjice rođenja Benedeta Kročea (Benedetto Croce), svoj rad će izdati Miodrag Šajković. Rad će u formi novinskog članka ukratko ukazati na značaj Kročeeve filozofije.⁶ Zatim nailazimo na rad Sretena Petrovića 'O poreklu jednog estetičkog paradoksa' koji kroz jedanaest paragrafa, na osnovama Platonove filozofije, objašnjava odnose estetičkih pojmova i principa.

Dve godine potom nailazimo na još jedan rad Sretena Petrovića pod naslovom 'Vreme igre i vreme umetnosti', koji u prvi plan ističe značaj Kantove filozofije na potonji razvoj nemačkog klasičnog idealizma.

Kantova će filozofija biti nit vodilja i sledećeg Petrovićevog rada iz 1971, 'Filozofski problem Kantove estetike', koji predstavlja obimnu studiju

⁵ *Marksističke teme* počinju sa izlaženjem 1977, dok će prvi broj *Facta Universitatis* biti publikovan tek 1986. Napominjemo da *Marksističke teme* od 1990. izlaze pod nazivom *Teme*.

⁶ Sva naša ukazivanja na sadržinu radova koje ćemo pominjati treba uzeti sa dozom rezerve. Ona su plod letimičnog iščitavanja čiji je cilj bio informisanje o problemima razmatranim u tekstu, a ne njihova podrobna analiza.

o ontološkoj, gnoseološkoj, etičkoj funkciji estetike unutar Kantovog sistema. Na stranicama poslednjeg broja iz iste godine nalazimo i rad Miodraga Cekića 'Doktrina i fundamentalni stav'. Primetićemo da se ovaj rad ne bavi estetičkim problemima već predstavlja autorovo viđenje filozofije uopšte. Inače, ovaj je rad odlomak iz Cekićeovog rukopisa *Kontemplacija i konverzija*.

Trend izlaženja radova koji se ne tiču striktno estetičke problematike nastaviće se i tokom 1972. godine. Cekić će u radu 'Foerbah kao filozof čulnosti' ukratko razmatrati Foerbahovu (Feuerbach) filozofiju na njenoj središnjoj poziciji između nemačkog klasičnog idealizma i marksizma. Zatim izlazi rad Milana Damjanovića 'Vijetnamski filozof Tran Duk Tao kao kritičar Huserlove fenomenologije' koji predstavlja svojevrsan odgovor na optužbe tokijskog marksiste Šingo Šibata ondašnjim jugoslovenskim filozofima. Iste godine izlazi i rad Nikole S. Kostića 'Engelsovo shvatanje dijalektike prirode' u kome takođe dominiraju motivi marksizma. Svojim tekstovima 'Višeznačnost jedne redukcije dijalektike' i 'Marksizam i filozofija', ovu po svemu sudeći plodnu godinu u filozofskom izdavaštvu *Gradine*, zaključiće Ratko Nešković i Gligorije Zaječaranović⁷.

29

Podjednako plodnom pokazaće se i 1973. godina. Novim tekstovima 'Mit i kraj epohe' i 'Filozofske pretpostavke Marksove estetike', svoj filozofski angažman u *Gradini* potvrdiće Milan Damjanović i Sreten Petrović. Međutim, sem što se, kako smo primetili, širilo polje filozofskih istraživanja, bitno je ukazati da se u *Gradini* javljaju i nova imena. U tom svetlu nailazimo na rad Vitomira M. Stevanovića 'Humanistički smisao marksističke filozofije i osnovne odlike socijalističkog humanizma', koji razmatra odnos čoveka prema stvarnosti i prema samom sebi, zatim na rad Milana B. Miloševića 'Uticaj Lenjinovih ideja na razvoj psihologije', izdat, doduše u rubrici 'Psihologija', ali sa primarno filozofskom intencijom. Ističemo i interesantan rad Mileve Petrović 'Paskalov antiracionalizam' koji krajnje studiozno razmatra probleme u filozofiji ovog francuskog mislioca. Na koncu stižemo i do rada Zdravka Munišića 'Simptomalno čitanje i epistemološki prelom u delu Luja Altisera'.

U prvom dvobroju *Gradine*, s početka 1974, nailazimo na rad Siniše Stojanovića 'Budistički model meditacije'⁸. Ovaj rad svakako predstavlja

7 Gligorije Zaječaranović bio je između ostalog i prvi urednik kasnije osnovanog časopisa *Marksističke teme*.

8 Isti autor će 1980. pod istim naslovom objaviti jedan po sadržaju iscrpniji rad.

iskorak iz domena u kom su se kretali prethodni autori. Jedino u radovima Siniše Stojanovića i u radu Radomira Đorđevića 'Iz istorije filozofske misli naroda Dalekog Istoka: shvatnja intuicije' koji će biti izdat 1978. godine, nailazimo na eksplicitnije problematizovanje istočnjačke misaone tradicije. U godini 1974. svoje će radove, u brojevima časopisa koji slede, izdati Dimitar Dimitrov i Momčilo Đorgović. Iz samih naslova, 'Platonov estetički paradoks' i 'Uputi u Platonovo shvatanje saznanja' može se zaključiti da će nas sadržaji ovih razmatranja iznova uputiti u Platonovu filozofiju.

Nakon 1975. godine, u kojoj ne nalazimo eksplicitno filozofske tekstove, u 1976. iznova zatičemo jedno razmatranje o antičkoj filozofiji. Naime, Luka Prošić u svom radu 'Koreni teorije slobode u antičkoj grčkoj filozofiji' čini osvrt ka postavkama helenske ontologije i etike.

30

Povratak temama marksističke filozofije vidljiv je na kraju 1977. godine u radu Gligorija Zaječaranovića 'Svetozar Marković i filozofija'. U ovom radu je problematizovan i razvoj marksizma u našim krajevima. S druge strane, takođe na kraju 1977. jedan eksplicitan osvrt na Hegelov (Hegel) pokušaj zasnivanja filozofije kao nauke, daće Ljubinko Milosavljević u radu „Hegelovo shvatanje filozofije kao nauke u 'Fenomenologiji duha'“.

Zatim u godini 1978, osim već pomenutog Đorđevićevog rada, nailazimo i na radove koji se dotiču novih filozofskih problema. Tako će Pavle Bubanja u tekstu pod naslovom 'Pokušaj određivanja egzistencijalnog i esencijalnog pojma i fenomena vrednosti' istaći, na široj istorijskoj podlozi, pitanja koja nameće aksiologija. Đorđe Vidanović će se, pak, osvrnuti ka nekim problemima koji spadaju u domen teorije značenja. Njegov rad 'O filozofsko-metodološkim osnovama lingvističke semantike' uvodi čitaoca u probleme koje otvara analiza jezika.

Sledećih godina, 1979. i 1980, radove u *Gradini* štampaće Bogdan V. Šešić – 'Jedan oblik ideološkog praktikizma i humanistički idealizam', kao i Vidak Marković – 'Hegelovo shvatanje istorije'. Našu listu filozofskih tekstova koji su u periodu 1966–1980. izašli na stranicama *Gradine* završavamo navođenjem Zaječaranovićevo teksta 'Dijalektika kao marksistička ideologija'.

Ovaj trend, koji se ogleda u širenju polja filozofskih razmatranja prisutnih u *Gradini*, kao i u sve većem broju imena koja objavljuju u ovom časopisu, može se tumačiti činjenicom da je 1971. godine u Nišu osnovan Filozofski fakultet. Formiranje takve institucije svakako je doprinelo

stvaranju intelektualne baze sa koje su se mogli očekivati sve širi i dublji dometi u istraživanju humanističke, a time i striktno filozofske problematike. Sa takvom institucionalnom pozadinom i *Gradina* će širiti svoju izdavačku delatnost. Evidentno je da će ovakav trend kasnije usloviti i stvaranje novog časopisa, *Marksističke teme*. Takođe je važno primetiti da će se, osnivanjem Filozofskog fakulteta, izdavačka delatnost u domenu humanističkih nauka dodatno obogatiti pisanim materijalima sa brojnih skupova i konferencija.

Literatura

- Adam, Pol (1900), 'Uzroci sentimentalnosti', *Gradina* 1(17/18): 274-276.
- Arnautović, Dragomir (1901), 'Nihilizam i marksizam u ruskom romanu', *Gradina* 2(28/29): 429-431.
- Bakić, Vojislav (1900), 'Stručno obrazovanje i samoobrazovanje', *Gradina* 1(15/16): 231-233.
- Gradina* (1900), 1(17/18)
- Gradina* (1967), 2(1, 4)
- Gradina* (1969), 4(3)
- Gradina* (1971), 6(9)
- Gradina* (1972), 7(6, 7/8, 10, 11/12)
- Gradina* (1973), 8(2/3, 4/5, 7/8, 11/12)
- Gradina* (1974), 9(1/2, 10, 11)
- Gradina* (1977), 12(9, 10)
- Gradina* (1978), 13(1, 2, 4/5)
- Gradina* (1979), 14(2, 3)
- Gradina* (1980), 15(6/7, 9)
- Kostić, Milan (1900), 'Ocene i prikazi', *Gradina* 1(4): 61-62.
- Matić, Svetislav (1901), 'Ocene i prikazi', *Gradina* 2(30): 450-453.
- Matić, Svetislav (1901), 'Ocene i prikazi', *Gradina* 2(32): 484-486.
- Matić, Svetislav (1901), 'Ocene i prikazi', *Gradina* 2(33/34): 508-510.
- Pejčić, Jovan (1996), 'Gradina 1900-1901. U kontekstu srpske književne periodike na prelomu veka', *Gradina* 31(11/12): 37-46.
- Penčić, Sava (1996), 'Niški književni časopis „Gradina“ sa početka ovog veka', *Gradina* 31(11/12): 6-36.
- Ralić, Prvoslav (1966), 'Savez komunista i sloboda stvaralaštva', *Gradina* 1(1): 3-7.
- Stojanović, Miroljub (2011), 'Periodika u Nišu, Prvi koraci i iskušenja', predgovor knjizi B. Z. Živković, M. Čupić (autori), *Niška periodika*, Niš: Univerzitet-ska biblioteka Nikola Tesla.

Ivan Nikolić

Representation of Philosophical Problems in Niš

Review *Gradina* – Periods 1900–1901 And 1966–1980

Abstract

In this paper, which will be conceived in two units, we try to depict the form and content of those texts which could be marked as philosophical in intention. As we will see, that intention, in the first period of publishing (1900–1901), was determined by a strong influence of German and French Enlightenment. This influence was only natural, given the need for education for the newly-liberated population of Niš. The second period (1966–1980) can be described as having a more partial interpretation of philosophical problems. At the end of the account, the article is focused on the investigation of cultural and social reasons which caused such a tendency. In this sense, the founding and development of the Faculty of Philosophy in Niš was the main reason behind the progress in philosophical publishing.

Keywords enlightenment, realism, aesthetics, marxism.